

АБ УСІМ, ШТО БАЛІЦЬ

№ 9/16/—27.П—1976

МЕНСК

ТОЛЬКІ ГУТАРКА ХОДЗІЦЬ ТАКАЯ...

Я.КУПАЛА

Г У Т А Р К А

ПРАДКАЗАННІ, ЯКІЯ ЗБЫДІСЯ

Я дазволю сабе звярнуцца да адной палемікі, якая адбылася у пачатку нашага стагоддзя, бо лічу, што яна лепш, як нішто, растлумачыць прычыну і сутнасць некаторых сённяшніх з'яў.

1 мая 1904 г. Г.Пляханаў у газеце "Искра" змясціў артыкул "Цэнтралізм ці банапартызм?", у якім рэзка асудзіў арганізацыйныя асновы партыі, якія прапаноувалі Ленін і ленінцы. Апошнія разважалі прыкладна так: Падрыхтоўка пралетарыяту да дыктатуры — такая важная арганізацыйная задача, што ёй павінны быць падначалены ўсе іншыя. Падрыхтоўка заключаецца, між іншым, у стварэнні настрою у карысць моцнай, уладарнай пралетарскай арганізацыі, у высвятленні ўсяго значэння яе. Далей сцвярджалася, што Цэнтральны Камітэт можа сваёй уладаю раскасіраваць камітэт ці другую арганізацыю, ён можа пазбавіць таго ці іншага члена партыі яго праў. Інакш нельга паспяхова арганізаваць справу пралетарскай барацьбы. У гэтым, на думку, ленінцаў, і заключаўся прынцып цэнтралізму.

І вось Пляханаў з прысутным яму палемічным бляскам і выключным дарам прадбачання паказаў, да яго можа прывесці такі, з дазволу сказаць, цэнтралізм: "Уявіце сабе, што за ЦК усімі намі прызнана пакуль яшчэ спрэчнае права "раскасіравання". Тады адбываецца вось што. З нагоды прыбліжэння з'езду ЦК усюды "раскасіравае" усе незадаволены ім элементы, усюды садкае сваіх крэатур і, напоўніўшы гэтымі крэатурамі ўсе камітэты, без цяжкасцяў забяспечвае сабе цалкам пакорлівую большасць на з'ездзе. З'езд, складзены з крэатур ЦК, дружна крычыць яму "ура!", ухваляе ўсе яго ўдальны і няўдалыя дзеянні і рукаплешча ўсім яго планам і пачыненням. (Праўда, знаёмая ўсім вам карціна. — С.В.) Тады у нас, сапраўды, не будзе у партыі ні большасці, ні меншасці, бо у нас тады ажыццявіцца ідэал персідскага шаха". (Соч., т. 13. Госиздат, М.-Л., 1926, стр. 90). І далей, характарызуючы такі "цэнтралізм", Пляханаў прадаўкаў: "Гэта проста-такі была мёртвая пятля, туга зацягнутая

наші нашої партії, гэта — баналарызм, калі не абсалютная манархія старої, дэрэвалюцыйнай "манеры". Вы уяўляеце, што такі быццам бы "цэнтралізм" неабходны для справы пралетарскай барацьбы, а я кажу вам, што ён мае роўна нічога агульнага з пралетарскай барацьбой і што калі само узнікненне думкі аб ім у галаве рускіх сацыял-дэмакратаў паказвае, што наша партыя, на жаль, не выйшла са свайго дзіцячага перыяду". (Там жа.) Аспрэчваючы тое, што ўсё гэта, маўляў, патрэбна для ўстанаўлення дыктатуры пралетарыяту, ён зазначаў, што тут, відавочна, блытаецца дыктатура пралетарыяту з дыктатурай над пралетарыятам (там жа, стар. 91). Праўда, цэнтралісты гаварылі, што ЦК ім уяўляецца, як калегія самых вопытных, самых энергічных, самых загартаваных барацьбітоў, самых разумных і выпрабаваных паслядоўнікаў ідэй рэвалюцыйнага сацыялізму і ім таму можна і павінна дазволіць унікнуць у кожную дробязь справы, ім можна і павінна дазволіць даваць найшырэйшыя паўнамоцтвы. І вось як Пляханаву і зноў па-прароцку сказаў на гэта: "Калегія барацьбітоў самых вопытных і самых разумных! Ды над кім вы смяецца? Які ж вопытны і разумны чалавек захацеў бы увайсці ў такую калегію, якая, згодна з вашым планам, уяўляла б сабой як значны замаха на кішчэ РСДРП?! У такую калегію захацелі б увайсці толькі абмежаваныя славалюбцы. Славалюбцы — бо яны адважыліся б з інтарэсам партыі зрабіць п'едэстал для сваёй асабістай пыхлівасці. Абмежаваныя — бо яны не разумелі б, да якой ступені нізкі, крохкі і нікчэмны такі п'едэстал. Не, калі б гэта партыя на самай справе ўзнагародзіла сябе такой арганізацыяй, то ў яе радах вельмі скоро не засталася б месца ні для разумных людзей, ні для загартаваных барацьбітоў: у ёй засталіся б толькі кабы, якія атрымалі ўрэшце кадананага цара, ды Цэнтральны Муравель, які бесперашкодна глытае гэтых каб адну за другой (там жа).

Каментарыі тут, як кажуць, лішнія, бо ўсё працывастанае само па сабе растлумачвае тэя парадкі, якія запанавалі ў нашай партыі, а затым і ва ўсёй нашай краіне. Мы яскрава разумеем, чаму ў нас у выніку рэвалюцыі акышчывілася не дыктатура пралетарыяту, а дыктатура над ім, як і над усім народам, чаму Сталіну ў свой час удалася дх праглынуць усё сапраўды сумленнае, разумнае і рэвалюцыйнае, што яшчэ заставалася ў партыі і чаму апошняя стала такой прыцягальнай для рознага роду кар'ерыстаў-славалюбцаў, чаму ў нас усё прымаецца і адабраецца аднагалосна і г.д.

І усё ж у адным Пляханаў памыляўся. Гэта тады, калі ён дзіцячым узростам партыі тлумачыў з'яўлення ў рускай сацыял-дэмакратыі раскрытаваных ім цэнтралісцкіх прынцыпаў. Справа, вядома была не ў гэтым, бо чым болей вырастала партыя, тым яна усё больш і больш замацоўвала ў сваёй практыцы цэнтралізм. І гэта адбывалася таму, што адпавядала больш азіяцкім умовам жыцця Расіі, якая за стагоддзі татаршчыны, прыгонніцтва і самаўладства прывыкла схіляцца перад усім гэтым. А тое, што прапаноувалі Ленін і ленінцы, асабліва імпанавала расійскай рабскай душы, і яно перамагло. Неадарма ж А.Герцан характарызаваў камунізм як самадзяржаўе наадварот. Уся далейшая гісторыя партыі і краіны пацвердзіла гэта. Сталінішчына далёка пераўзышла ідэалы персідскага шаха! Можа быць, яе найбольшым значэнствам было тое, што яна яшчэ больш замацавала ў краіне азіяцкія традыцыі татаршчыны, прыгонніцтва і самаўладства.

Наадварот, ідэя Пляханава аб арганізацыйнай будове партыі была еўрапейскай. Ён бачыў у членах партыі не вінцікаў, асоб, шматбаковы і свядомы ўдзел якіх у жыцці партыі быў неабходнай умовай заваявання ёю становішча сапраўднага авангарда як пралетарыяту, так і ўсяго народу. На жаль, людзей, якія думалі і імкнуліся дзейнічаць па-еўрапейску, у той час у Расіі было мала. Праўда, у партыі іх было больш, але усё ж намнога меней тых, хто думаў і дзейнічаў у традыцыйным расійскім духу. Вось чаму пляханаўская думка, хоць і была правільнай, але не змагла перамагчы ў партыі.

У заключэнне яшчэ раз звернемся да Пляханава. Ён высмеяў вынаходнікаў гэтай дыктатуры яшчэ і за тое, што яны гатовы былі паднесці яе, як важнае адкрыццё, заходняму пралетарыяту (там жа, стар. 91). І, сапраўды, такое паняцце аб дыктатуры пралетарыяту было навязана ўсім кампартыям свету, і яны слепа яму следавалі, і, трэба сказаць, што ў Кітаі, Манголіі і т.п. усё гэта прыйшлося ка двару. Аднак у Германіі, Польшчы, Венгрыі і Чэхаславакіі выклікала рэзкае супраціўленне і ўтрымалася толькі дзякуючы знешняй сіле. У апошні час асабліва ўбачылі ўсю неадпаведнасць расійскага ўзору дыктатуры пралетарыяту еўрапейскім умовам буйнейшых заходніх кампартыі, якія сур'ёзна думаць браць дзяржаўную ўладу на сябе. І яны адна за другой выракаюцца прынцыпу дыктатуры пралетарыяту, які асацыяіруецца ў свядомасці заходняга грамадства з пачварнай сталінішчынай. Так гісторыя выпраўляе свае памылкі, якія яна магла б і не рабіць, калі б была больш уважлівай да голасу людзей, што заглядвалі далёка наперад.